

УДК 27-36:929 Амвросије Милански, свети
75.04.046.3:27-36
27-526.6

DOI:10.5937/sabornost7-4254

Прегледни чланак

Живојин Андрејић*

Центар за митолошке студије Србије, Рача

Значење и симболика Светог Амвросија Медиоланског, архијереја Запада и Истока, за Српску православну цркву са одразом на иконографске садржаје и уметност

Abstract: У раду се прати животни пут Св. Амвросија, његове универзалне заслуге за учвршћивање Хришћанства и деловање у Сирмијуму и на простору Илирика, који ће највећим делом, нешто касније, населити Срби. Потом се прати његово присуство у идеологији, традицији и уметности Српске православне цркве од почетка XIII до средине XV века и проналази дубљи разлог који је подстакао Св. Саву, првог српског архиепископа и патријарха за покретање програмског поштовања Св. Амвросија и осталих великих мученика митрополије Сирмијум.

Key words: Св. Амвросије, Илирик, митрополија Сирмијум, Св. Сава, Српска црква.

Свети Амвросије (Амбросиос — бесмртни), епископ Медиоланума (Милана) је један од највећих отаца и учитеља Цркве. Родио се као Аурелије Амвросије, 334. године у богатој римској племићкој породици у Триру, Арлу или Лиону. (Paolino, XIV, стр. 3) Наводно, док је још био у колевци, једном приликом спустио се на њега рој пчела и излио мед на његова уста и одлетео.¹ Као дете је пружао руку и пророчки говорио: „Целивајте, јер ја ћу бити епископ“. Његов отац био је царски намесник Галије и Шпаније, незнабожац, а мајка хришћанка. Имао је високо

* mitcentar@open.telekom.rs

¹ У миланској катедрали дуборез у ораховом дрвету украшава олтар Св. Амвросија. Приказана је чудесна сцена како из уста Амвросија детета излеће рој пчела.

По свему је у питању митологизација повезана са његовом сакрализацијом. Слетање пчеле на главу је метафора из праисторијског периода а која је адоптирана у рано хришћанство. У хришћанској обичајности пчела персонификује архангела а њена појава благовесност. Пчела слеће на главу бојанства, у хришћанском веровању на главу Христа на прилику Светог духа, а рој пчела које дарују мед симболише изливање божије благодати. У складу стим, рој пчела који се спусти на дете пророкује га као будућег „пчелара — пастира народа“. При томе, кошница симболише Цркву. (Андрејић, 2002, стр. 47–48, 62–63.)

правничко образовање и после очеве смрти постаје префект Лигурије и Емилије са седиштем у Милану. Када је умро милански епископ, Амвросије је по дужности ушао у базилику да одржава ред, том приликом је једно дете, које је мајка држала на грудима, узвикнуло „Амвросије епископ!“ што је народ примио као глас Божији. Примио је хришћанску веру, завештавши сав свој иметак цркви, прошао је све претходне чинове и после осам дана је изабран од народа за епископа, 374. године. (Епископ Николај, 1991, стр. 977–978; Столић, 1988, стр. 191; Велики православни богословски енциклопедијски речник I, 2000, стр. 58–59)

После смрти цара Валентијана I, 375. године, на његово место је дошао његов млади син Грацијан, а после смрти савладара Валенса, 378. године, дошао је Теодосије, 379. Грацијан је био Валентијанов син из брака са Марином Севером, а из очевог другог брака са Јустином је имао брата Валентијана II. Браком са Констанцом, ћерком цара Констанција II и унуком Константина Великог, Грацијан је стекао сва династичка права породице Флавијеваца. (Gibbon, 1996, стр. 334–335) И Грацијан и Констанција су рођени у Сирмијуму, у Илирику, око 350. године. Заједно су одрасли у царској палати. Цар Грацијан је добио име по свом деди а Валентијану II био је брат по оцу. Грацијан се женио два пута, са Констанцијом и Летом али није имао деце. Занемаривао је своје дужности, многе дане проводећи у лову, бескорисном разметању, испразним тријумфима и приређивању лажних хероизација попут свога деде.

Теодосије је био водећа војна личност у Илирику² али и убеђени припадник правоверних хришћана. И Грацијан је хришћанин под снажним утицајем Амвросија Миланског који му је посветио двотомни спис *О вери* (De fide). Грацијан је издао *Едикт о толеранцији* али и закон који је налагао свима да прихвате хришћанство, 379. године. И Теодосије је издао едикт о верским питањима који налаже: „Желимо да сви људи којима влада наша милост буду уведени у веру за коју је очигледно да ју је Божији апостол Павле предао Римљанима... Наређујемо да сви они који следе ова правила буду познати под именом правоверни хришћани... Осталима...

² Административна подела Римске Империје у време цара Диоклецијана (284–305) и Константина Великог (306–337) окончана је поделом на четири префектуре што је пренето и на уређење хришћанске цркве. Префектура Илирик је 379. године припојена префектури Италија, али је у црквеном погледу остала под митрополитом Сирмијума. Префектура Горња Италија била је под миланским митрополитом, Средња и Јужна под римским, а Илирик под сирмијумским. Међутим, седиште префекта Илирика било је у Солуну. После Атилиних пустошења и седиште митропола Илирика је премештено у Солун. Успостављањем архиепископије Јустинијане Прима њене ингеренције су обухватале: Средоземну Дакију са седиштем у Сердики, Прибрежну Дакију, Горњу Мезију, Дарданију Превалис, Македонију Другу и Панонију Другу. На западу је Солинска архиепископија која се простирала од Истре до река Колударе и Мати на истоку (некадашња римска Далмација).

На просторе Илирика насељавају се Словено-Срби још од цара Јустина (518–527). Цар Лав Исавријанац је Папи одузео Илирик и Доњу Италију, око 731, али ће то бити привремено.

них ће прво погодити Божија, а затим заслужна казна коју ћемо ми покренути у складу са Божијим судом“. Теодосије је постао члан цркве у Солуну, 380. године, а два дана после приспећа у Константинопољ свргнуо је аријанског епископа и заменио правоверним Григоријем Назијанским. Грацијан је две године касније одбио да прими од сенатора огртач врховног римског првосвештеника бога Сунца. (Мичел, 2010, стр. 336–337)

У току 379–380. године епископ Амвросије и цар Грацијан су разменили више писама у вези актуелних христолошких расправа између присталица никејског учења и поклоника семиаријанске доктрине. Непосредан повод за размену писама били су догађаји у Сирмијуму, између 375. и 379. године, везани за избор епископа Сирмија и Пети сирмијски сабор на коме је донета тзв. *Пејта сирмијска формула* која је оповргла аријанско учење о различитој природи Бога Оца и Бога Сина. Царица Јустина, која је била одана аријанка, имала је резиденцију у Сирмијуму и користила је свој утицај да се постави епископ аријанац. На сабору у Сирмијуму осуђено је шест локалних епископа. Потом је изабран ортодоксни епископ Сирмијума. Лично је Амвросије хиротонисао Анемија за „главу Илирика“ што је изазвало реакцију аријанске странке предвођене царицом Јустином, супругом покојног цара Валентијана I и мајком малолетног цара Валентијана II. (Смирнов Бркић, 2010, стр. 176–181)

И поред тога био је узоран хришћанин чији је духовни отац био строги и доследни Амвросије, епископ милански. Грацијанов став према аријанству био је непомирљив, а према паганству радикалан. Из римског сената је избацио статуу Викторије која је више од пет векова дринула о победама римских легија. Из неких разлога упражњавао је дуга јахања по бесконачним равницама Скитије одевен као скитски ратник. То је понижавало осећај војске што је искористио војсковођа Магнус Максим и изазвао побуну у Британији. Грацијан се уместо на борбу одлучио на бег и у путу ка брату Валентијану II био је убијен из заседе од стране пребеглог војсковође Андрагатија, по једнима код Лугдунума — Лиона, а по другима код Сингидунума — Београда. Епископ Амвросије га је пренео у Милано, 386. године, и положио у меморију његовог оца, цара Валентијана. (Јовановић, 2006, стр. 377–379)

Максим Велики је успоставио своју резиденцију у Триру и започео преговоре са Валентијаном II у Милану а са Теодосијем I у Константинопољу. У преговоре у Милану укључен је и моћни епископ Амвросије који је био на страни Валентијана. Валентијан II је одбио Максимове услове по којима би узурпатор имао положај далеко моћнијег савладара. У исто време Теодосије је прихватио Максима за савладара. Максим је напао северну Италију, 387. године, тако да је дошло до свргавања Валентијана II који је са мајком Јустином и сестром Галом побегао у Солун, најисточнију престоницу царева у Илирику. Валентијан II је био слабији у војном погледу а

у исто време је подржавао аријанство што га је доводило у директан сукоб са Теодосијем који је подржавао правоверно хришћанство још од Другог васељенског сабора одржаног у Константинопољу, 381. године. Међутим, Теодосије је изненађујуће одлучио да подржи Валентијана II. Јустина је понудила Теодосију да се ожени њеном ћерком Галом тако да замени његову прву супругу Елију Флацилу,³ а заузврат би се њена породица преобратила у правоверне хришћане. Када је ова понуда остварена Теодосије је свог старијег сина Аркадија поставио у Цариграду за августа и са трупама преко Сирмијума стигао до Аквилеје. Максим је ухваћен на препад и ликвидан, а Теодосије је продужио у Милано, који је његово упориште све до 391. године, када се вратио у Константинопољ. Две године Теодосијевог боравка у Милану значајне су због сусрета са епископом Амвросијем који је свој верско-црквени ауторитет покушао да наметне и цару и његовој породици. Теодосије је свој положај искористио да постигне споразум са западним римским сенаторима. (Мичел, 2010, стр. 132–134)

Цар Теодосије I је за време свог боравка у Милану, 389–390. године, навикнут на пресудну улогу у црквеним споровима у Константинопољу, дошао у сукоб са епископом Амвросијем. Непоколебиви епископ је тражио да цар у цркви не заузме место међу клиром већ да буде на челу пастве потчињен свештенству. Амвросије је затражио од цара и да не кажњава једног од источних војсковођа за обесно разарање јеврејске синагоге у Калинику у Сирији. Амвросије је убедио цара и да не дира монахе који су уништили храм у коме су се окупљали јеретички хришћани. У драматичном сукобу цркве и државе Амвросије је присилио цара на тридесетодневну епитимију. Наиме, пошто је дошло у Солуну до побуне, 390. године, пошто је током светковине војни заповедник Ботерих, вероватно врховни заповедник војски Илирика, ухапсио омиљеног му возача четворопрега. Демонстранти су убили Ботериха, германског аријанца, тако да је Теодосије наредио казнене мере против становништва. Извршен је масакр 7.000 невиних и правоверних становника Солуна. Амвросије је у то време присуствовао синоду галских епископа и када је дознао за масакр написао је писмо цару у коме је поручио да неће присуствовати церемонији адвента када цар дође у Милано. Уколико се Теодосије јавно покаје Амвросије ће вршити свете тајне. Теодосије и његове присталице су Амвросија оптужили „да хоће да подигне идолослужење“. (Филозоф, 1989, стр. 123) Цар је ипак прихватио да се потчини. Уследиле су борбе против пагана које су достигле врхунац. (Мичел, 2010, стр. 338–339) Овај Теодосијев драконски чин и праведна реакција Св. Амвросија представљао је узор и за касније

³ Теодосије је остао удовац 385. године. Елија Флација је родила његове синове Аркадија и Хонорија и кћер Пулхерију.

поступање а имао је и одјека у српској средњевековној обичајности и у доба деспота Стефана Лазаревића.⁴ (Филозоф, 1989, стр. 123)

Валентијан II је живео у Милану и Аквилеји а после смрти мајке Јустине, 388. године, послат у Трир и стављен под надзор Франка Арбогаста. Валентијан је у мају 392. године извршио самоубиство у Вјену, а за августа је проглашен образовани аристократа Евгеније. Као Максим некада и Евгеније је чинио све како би га Теодосије прогласио за савладара. Затражио је помоћ епископа Амвросија, од већинске паганске аристократије Рима и почео ковање новца у име Теодосија и Аркадија. Теодосије је одбио захтев, свом млађем сину Хонорију доделио титулу августа и кренуо на Запад са војском у којој је било и око 20.000 Гота. У бици на реки Фригиду, на путу између Аквилеје и Емоне, 394. године, Теодосије је под знаком крста лабарума однео победу. Теодосије је отишао у Рим а потом у Милано где је умро, 17. јанура 395. (Мичел, 2010, стр. 134–135)

Посмртни говор Теодосију I одржао је епископ Амвросије по наруџбини врховног заповедника пешадије Флавија Стилихона, најмоћније личности у западном Царству, који је био ожењен царевом синовicom Сереном. На Аркадијевом двору у Константинопољу најужицајнији је евнух Еутропије који је посредовао да се цар ожени Евдоксијом, ћерком франачког војсковође Баутона, који је по свему био и отац најмоћнијег западног заповедника Арбогаста. Еутропије је преузео војну команду на истоку и успео да 395–398. победи Хуне. Аркадијев млађи брат Хонорије је живео на западу све до смрти, 423. године. Његова полусестра Гала Плацидија, ћерка Теодосија I из првог брака, била је удата за Флавија Констанција III кога је Хонорије поставио за свог августа — савладара, 421. Валентијан III, син Гале Плацидије и Констанција владао је до 455. године. Када је преминулог Аркадија наследио седмогодишњи Теодосије II, 408. године, дошло је до значајног преображаја царства и престонице која је „постала црква“. (Исто, 150)

У историји позног Римског царства остварен је савез цркве и државе. После Константина Великог јерархија црквене организације уклопила се у систем римских провинција тако да је сваки град са својом територијом имао свог епископа а на челу цркве сваке провинције налазио се митрополит. Епископи су имали велики ауторитет а било им је поверено рукополагање сеоских свештеника. Најзначајнија личност у цркви, према традицији, био је епископ Рима, наследник Столице Св. Петра, и његов ауторитет је неприкосновен. Међутим, једини период када је папа римски пао у засенак и који је трајао четвртину века, од 374. до 397. године

⁴ Једном приликом је деспот Стефан казнио мајсторе сребрнаре због убиства надзорника у Средрници под Рудником тако што је наредио да им се одсеку руке или ноге. Међу њима је било и невиних и зато се горко кајао. При томе, његов биограф Константин Филозоф га упоређује са византијским царом Теодосијем због невино пострадалих у Солуну и износи епизода са Св. Амвросијем који је цара одлучио од светог причешћа док се не покаје.

био је у време миланског епископа Амвросија. Амвросијев понтификат се поклопио са периодом власти над Царством младог Грацијана и малог Валентијана II. Данас преовладава мишљење да је Амвросије био премештен са световног места провинцијског намесника Емилије и Лигурије да би наследио Ауксенција, аријанског епископа Милана те да је његово наименовање било политичке природе. На тај начин је Амвросије остварио и до тада незапамћен политички утицај који је искористио максимално. Најзад, моћни Амвросије је предводио и ујединио западне хришћане који су прихватили ауторитет Даманта, епископа Рима. И постављање новог епископа Константинопоља извршено је политичким притиском јер је рукоположен дворски званичник Нектарије. (Исто, 367, 389)

Епископ Амвросије је организовао и припремао цркву да би одолела у време рушења Римске империје. Борио се против незнабоштва, спречавао њихову помоћ од државе, супротстављао се ширењу јереси и мешање цара у послове цркве и украсио многе цркве. Бог му је даривао посебну благодат да је и мртве васкрсавао, демоне из људи изгонио, болесне исцељивао и прозирао у будућност. Супротставио се покушајима Симахове странке да обнови олтар богиње Викторије у Сенату, 384. године, као и покушајима аријанаца да преузму једну миланску базилику, 385. године. Врхунац Амвросијевог црквено-политичког рада беше сазивање сабора у Аквилеји, 381. године, на коме ће епископи Запада осудити аријанско учење и одлучити два аријанска епископа, Паладија из Ратиарије, код данашњег Видина и Секунданија из Сигидунума. Амвросије је употребио сва своја политичка средства да би предупредио царицу Јустину и чланове готских одреда да добију једну од миланских цркава како би о Ускрсу, 13. априла 385. и 5. априла 386. године, у њој биле одржане аријанске литургије. Потом је изобличио царицу Јустину као јеретика, проклео је Максима тиранина и убицу, цару Теодосију је претио екскомуникацијом и забранио приступ у храм све док није окајао грех због масакра који је учинио у Солуну а Евтихија, самозваног и насилног цара, није хтео срести. Под утицајем његове надахнуте проповеди крстио се блажени Августин, 387. године. Написао је многа дела која су пуна вредних практичних напомена које се непосредно у вези са учењима Василија Великог и Кирила Јерусалимског. Вршио је и реформу црквеног појања увођењем ритмичког такта, правилног ритма и додавање разноврсних мелодија. Користио је и текстове Св. Јефрема и Иларија, а сам је написао око 30 римских химни међу којима је најзначајнија „Тебе-Бога хвалимо“ (Te Deum). Св. Амвросије је у Милану и својој епископији успоставио Литургију сличну оној у Константинопољу. Ова миланска литургија, иако је у питању католичка средина, и данас се врши на начин Св. Амврсзија. Открио је мошти Св. мученика Протасија, Гервасија, Назарија и Келсија. Његовим залагањем су подигнути манастири и изван Милана. Живео је уздржано радећи много, спавајући мало. Умро је у свануће Васкрса, 4. априла 397.

године.⁵ Сахрањен је у Милану у својој базилики. Епископ милански, Ангелберт II је сместио његове мошти у порфирни саркофаг, 824. године, а пронађене су 1871. О животу Св. Амвросија — *Vita Ambrosii* писао је епископ Паулинос предавши своје дело Св. Августину. (Dudden, 1935; Ramsey, 1977.) У Источно-православној цркви се прославља и чини му се помен 7. децембра, када је проглашен за епископа — дискупа и 4. априла по старом.⁶ (Епископ Николај, 1991, стр. 977–978; Столић, 1988, стр. 191; Велики православни богословски енциклопедијски речник, 2000, стр. 58–59)⁷

Чињеница да је Св. Амвросије умро у свануће Васкрса, 5. априла 397. године, доводина нас до *Житија Свештої Сава* писаних од стране Доментијана и Теодосија. Они тврде да је Св. Сава умро у Великом Трнову „у први сат када је свањавало на Васкрсну недељу“, 1236. године. (Андрејић, 2008а, стр. 86–93; Андрејић, 2008б, стр. 82–85, 91) Занимљиво је да су и Св. Амвросије и Св. Сава умрли у свануће васкрсних дана.

Св. Августин (354–430) је на свом дугом путу преобраћања имао за саветника и учитеља епископа Амвросија. Августин је рођен у Тагасту близу Картагине у Нумидији, племенитог порекла, веома образован филозофски, у музици, математици и реторици. Иако му је мајка хришћанка прихватио је манихејско учење. Када је дошао у Милано слушао је Амвросијеве проповеди и савете и уз ревновање свештеника Симплицијана. Примео је хришћанску веру крштен од стране Амвросија а уз ревновање Симплицијана који је 374. године крстио самог Амвросија. Врагио се у Африку и убрзо постаје епископ у граду Хипу где остаје до краја живота. Успоставио је канонска правила римске цркве, написао низ значајних дела као што је *О држави Божјој*. Оснивач је монашког августинског реда Хермита. Слави се на дан смрти 28. августа, када му се, према легенди, указао лик Св. Тројица са којег су се спустила три зрака урезавши свој одраз на његовом срцу. Због блиске везе са Св. Амвросијем врло често се приказују заједно, са другим оцима цркве. (Мичел, 2010, стр. 360–365; Стевановић, 2009, стр. 37–38)

* * *

Према католичкој иконографији Св. Амвросије се, наравно, приказује у епископској одежди.

Најстарија сачувана представа Амвросија је у мозаику у капели Сан Виторе у Цел д'Оро у Милану. Амвросије је приказан врло реалистично,

⁵ Међутим, Васкрс 397. године био је 5. априла.

⁶ Није јасно како је дошло до ове грешке ако се има у виду да је Св. Амвросије умро на Васкрс који је падао на 5. април, 397. године.

⁷ Папа Бонифације VIII је, 1295. године, за свете оце Западне цркве прогласио Амвросија, Августина, Григорија Великог и Јеронима.

као омањи човек, без нимба, овалног лица, дугог носа, високог чела, пуних усана, левом обрвом вишом од десне. Претпоставља се да је лик настао 370–374. године⁸ док је још био гувернер Лигурије и Емилије. Према стилским особинама датује се у крај V и почетак VI века, у време епископа Лоренца. Капела је настала када је епископ Матернус у првој половини IV века пронашао мошти Св. Виктора где и данас почивају, а то је много пре Амвросијевог доласка на епископски трон. У овој капели, 375. године, лево од гроба Св. Виктора, Амвросије је сахранио свог брата Сатира указујући му велику почаст. (Вранешевић, 2006, стр. 308–311)

Св. Амвросије се у византијско-српском средњовековном живопису приказује као старац шиљате браде у епископском орнату. (Медић, 2005, стр. 195, 397)

У Византији, Јужној Италији и Сицилији он се приказује у орнату православних епископа. Најстарији примери су из *Менолоја цара Василија*, 986. године, из Ватикана; потом из *Минеја за децембар*, XI век, из миланске Амброзијане; из ватиканског јеванђеља са *Менолојом за целу јодину* и из *Менолоја солунскої десјоїа Димитрија Палеолоја*, око 1330. године. (Исто, 311–312) Следе примери из Торчела, Палерма и Монреала. У апсиди ђаконикона катедрале у Торчелу (средина XII век), испод Христоса на трону између два архангела, налазе се стојеће фигуре Григорија, Мартина, Амвросија и Августина. У Капели палатина у Палерму (1132–1140. године), на бочном зиду главног брода његова стојећа фигура је приказана са белом брадом, а одевен у омофор благосиља са књигом. У бочној капели катедрале Монреале (1172–1173.) је слично представљен, али без омофора. Амвросије је приказан заједно са још три доктора цркве: Св. Јованом Златоустим, Св. Григоријем и Св. Августином. (Demus, 1949, стр. 25, 27)

И у катедрали Св. Трипуна у Котору је у потпуности поштована православна иконографија. На западном делу западног лука је приказан Св. Амвросије у одежди православног епископа али без књиге или свитка. Светитељ је приказан у позним годинама, седе косе, дуге браде и виских залистака. У одори православног епископа у Св. Трипуну је приказан и Св. Августин. (Стевановић, 2009, стр. 34–37)

Представа Св. Амвросија као једног од отаца јединствене Цркве присутна је и у српском сликарству. По идејном пројекту Св. Саве у иконографији Богородичине цркве у Студеници, 1208–1209. године, присутан је и Амвросијев портрет. Добио је у олтару истакнуте место међу представницима најстаријих епископија као што су Ахилије из Ларисе (IV век), Елевтерије из Илирика (IV), Нифон из Константијане у Египту (IV), Амвросије из Милана (IV), Модест из Јерусалима (VII) и три цариградска патријарха: Герман I (VIII), Тарасије (VIII) и Никифор (IX).

⁸ Заиграјкина сматра да је овај његов лик настао у другој половини V века. (Zaigraykina, 2012, стр. 135–147.)

Заправо, постављен је као стојећа фигура на улазу у протезис. (Бабић, Кораћ, Ђирковић, 1986, стр. 65)

У тамбуру куполе северног параклиса цркве Благовештења у Грачаници, 1318–1321. године, приказана је стојећа фигура Св. Амвросија. (Живковић, 1989, стр. 16–17)

На тријумфалном луку олтара цркве Богородице Одигитрије у Пећи, 1335. године, десно од попрсја Христа Емануила насликана су попрсја у медаљонима Св. Тарасија, Јакова брата Божијег, Климента Охридског, Германа и Амвросија. (Ивановић, 1963, стр. 133–154)

Вероватно, према програму сликарства из прве половине XIV века, у цркви Св. Николе у Бањи код Придоја, насликан је Св. Амвросије на врло истакнутом месту у Служби Свете Литургије, и у време обнове Пећке патријаршије, 1559–1573. године. Св. Амвросије служи Литургију са још тројицом отаца цркве који се не могу јасно идентификовати. (Пејић, 2009, стр. 145, 254–255)

У цркви Св. Апостола у Пећи, на чеоној страни лука, приказан је Св. Амвросије подвижник и мученик међу мање познатим који се ретко сликају: Јован Кућник, Мокије, Нифон, Теоктист, Аверкије, Аврам, Саваит, Тодосије, Маркијан и врху лука двојица најпознатијих: Св. Варлам и Јосиф. (Ђурић, Ђирковић, Кораћ, 1990, стр. 19, 212) Може се претпоставити да је овде у питању Св. Амвросије ђакон.

У најистакнутијој сцени олтара, у Поклоњењу агнецу, цркве Св. архангела Михајла манастира Леснова (1345. године), поред Св. Василија Великог, Св. Јована Златоустог, Св. Григорија Благослова и Атанасија Великог, Св. Спиридон и Св. Кирил Александријског приказан је и Св. Амвросије како директно учествује. Он се налази на северозападном ступцу као старац седе браде раздељене на два дела и са врло малим праменовима косе на глави. Држи свитак на коме је текст: „Јако благ и човекољубац Бог јеси и тебе слава вазсилајем Оцу и Сину и Светоме Духу“ из возгласа са завршетка мале јектеније на литургији возглашених. (Габелић, 1998, стр. 69–71)

У *Менолоју* на луку, између источних травеја средњег и јужног брода цркве Вазнесења Христовог манастира Дечани, 1347. године, насликана је стојећа фигура Св. Амвросија у архијерејској одећи. (Мијовић, 1973, стр. 328)

Св. Амвросије је, по свему судећи, насликан у Служби архијереја под прозором ђаконикона у Богородичинј цркви у Велући, 1370. године. (Андрејић, 2012, стр. 102–103)

У *Менолоју* на источном зиду цркве манастира Козије, приказан је Св. Амвросије за 7. децембар. (Мијовић, 1973, стр. 354)

У слободној српској земљи, према претпоставци, Св. Амвросије се последњи пут појављује у цркви Св. Тројице у Ресави, насликан је у доњем прозору ђаконикона. (Тодић, 1995, стр. 61) Новија истраживања сликаног програма Литургије у олтарском простору Ресаве ова претпоставка је конкретизована на основу делимично сачуване сигнатуре. У доњем прозору јужног зида ђаконикона на источном допрозорнику сачуван је текст: С(ве)ти..... Медо... Пошто ознака „Медо...“ стоји на месту на коме су исписивана места столовања приказаних архијереја „мора се прихватити чињеница да је овде приказан свети Амвросије Медиолански“ најстарији од четворице најпознатијих учитеља цркве на Западу. (Проловић, 2009, стр. 71) И у Ресави је морао бити сигниран као Св. Амвросије јер је иконографски приказан у духу византијске уметности. Позивање на Св. Амвросија и подвизавање деспота Стефана јасно је истакнуто и документовано и у његовој биографији. (Филозоф, 1989, стр. 123)

Св. Амвросије се у српским црквама, до 1459. године, слика у олтарском простору и на луковима, а најчешће у ђаконикону. Пошто је најчешће сликан у олтарском простору са највећим и најславнијим архијерејима Истока то показује да је Св. Амвросије у српској цркви био веома поштован још од времена Св. Саве и сликања Студенице, 1208–1209. године. Претпостављено је да ово поштовање потиче због потчињености српских владара Риму, пре XII века, као и положаја Србије на граничном подручју између Истока и Запада када се приклонила Цариграду. (Вранешевић, 2006, стр. 322) Али, ако видимо свете у Студеници постаје јасно да их је неколико из Илирика чија се територија и некадашња црквена јурисдикција добрим делом подудара са српским етничким простором и просторима под јурисдикцијом Српске православне цркве. Осим Св. Амвросија, који је био присутан једног тренутка и у Илирику, Српска црква је снажно пригрлила неговање култа многих других светих митрополије Сирмијум: Св. Иринеја, Св. Димитрија, Св. Архилија, Ермила и Стратоника.

Фреско програм најстаријих и најважнијих лаври, у и у време пред остваривање српске црквене аутокефалије представља израз религиозно-етичког и социјално-политичког принципа који се прожимају узајамно са јасно уобличеним црквено-државним манифестом који је несумњиво креирао будући први српски архиепископ. Појава и значење Св. Амвросија и великих светих мученика Илирика може се разумети само ако се у разматрање узму религиозни смисао, њихова духовна позадина и социјални и политички тренутак у току утемељења Српске цркве крајем XII и почетком XIII века. Поштујући одређени религиозно-етички захтев Св. Сава је деловао у складу са својим социјално-политичким положајем са кога је предвиђао развој српке државе у будућности.

Разлози Св. Саве за исказивање великог поштовања Св. Амвросија и великих светих митрополије Сирмијум били су дубље природе. Пре свега,

у вези традиције, вредности и права која је желео да Српска црква оствари упражњавањем ранохришћанског наслеђа некадашње провинције Илирик, епископија Сирмијум, Морава и Наис као и архиепископије Јустинијане приме, потоње Охридске архиепископије, којима је српски простор некада био и духовно потчињен. После проглашења аутокефалне српске цркве, у тим правцима, где су били и остали српски етнички простори, снажно се ширила српска држава а са њом и њена црква, кроз читав XIII и XIV век.

Литература:

- Андрејић, Ж. (2002). *Митологија њчеле*. Рача: Центар за митолошке студије Србије.
- Андрејић, Ж. (2008а). Размишљање о датуму смрти Светог Саве према подацима Доментијана и Теодосија. У *Извештаја*. XXIII. Велико Трново: Регионалан историјски музеј.
- Андрејић, Ж. (2008б). Размишљање о датуму смрти и хиротонисању Светог Саве за првог патријарха Срба и Бугара. У *Браћство*. XII. Београд 2008: Друштво Светог Саве.
- Андрејић, Ж. (2012). *Доња Каменица – Каран – Велуће – Рамаћа*. Рача: Центар за митолошке студије Србије.
- Бабић, Г., Кораћ, В., Ђирковић, С. (1986). *Свугеница*. Београд: Југословенска ревија.
- *Велики православно доословски енциклопедијски речник*, том I. (2000). Нови Сад: Православна реч.
- Вранешевић, Б. (2006). Свети Амвросије милански у српском зидном сликарству. У *Ниш и Византија*, IV. Ниш: Универзитет у Нишу.
- Габелић, С. (1998). *Манасиур Лесново*. Београд: Стубови културе.
- Gibon, E. (1996). *Opadanje i propast Rimskog carstva*. Beograd: Službeni list SRJ, Dosije.
- Demus, O. (1949). *The Mozaics of Norman Sicily*. London.
- Dudden, F. H. (1935). *The Life and Times of St. Ambrose*. Oxford.
- Ђурић, В., Ј. Ђирковић, С., Кораћ, В. (1990). *Пећка њаџријаршија*. Београд: Југословенска ревија.
- Епископ Николај. (1991). *Охридски њролој*. Ваљево: Српска патријаршија.
- Живковић, Б. (1989). *Грачаница*. Београд: Завод за заштиту споменика културе.

- Zaigraykina, S. (2012). The rely christian martyr chapel of San Vittore in Ciel D'oro in Milan and its century mosaic decoration. У *Ниш и Визанїија*, X. Ниш: Универзитет у Нишу.
- Ивановић, М. (1963). Црква Богородице Одигитрије у Пећкој Патријаршији. *Сїарине Косова и Меїохије*, II–III. Приштина.
- Јовановић, А. (2006). *Гло Србије завичај римских царева*. Београд: Принцип Бонарт Прес.
- Медић, М. (2005). *Сїари срїски їриручници*, II. Београд: Републички завод за заштиту спомеика културе.
- Мијовић, П. (1973). *Менолої*. Београд: Археолошки институт.
- Мичел, С. (2010). *Исїорија їозної Римскої царсїва 284–641*. Београд: Сlio.
- Ramsey, B. (1977). *Ambrose*. London.
- Paolino. *Vita Ambrosii*. PL, XIV.
- Пејић, С. (2009). *Манасїир Свейи Никола Дабарски*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе.
- Проловић, Ј. (2009). Представа Литургије у олтарском простору цркве манастира Ресава. *Саоїшїења*, ХLI.
- Смирнов Бркић, А. (2010). Преписка цара Гратијана и Св. Амбросија миланског — Прилог проучавању аријанства у Срему. У *Сїоменица Исїоријскої архива „Срема“* 9. Сремска Митровица: Историјски архив.
- Стевановић, Ј. (2009). Портрети светитеља и идејни програм олтара катедралне цркве Св. Трипуна у Котору. У *Зборник Маїице срїске за ликовне умеїносїи* 37. Нови Сад: Матица српска.
- Столић, Х. (1988). *Православни свейачник*, том I. Београд: Српска патријаршија.
- Тодић, Б. (1995). *Манасїир Ресава*. Београд: Драганић.
- Филозоф, К. (1989). *Жиїије десїоїа Сїефана Лазаревића*. Јовановић Г. Београд: Просвета, Српска књижевна заједница.

Živojin Andrejić

Centre for the Mythological Studies of Serbia, Rača

The meaning and symbolism of st. Ambrose Mediolaninus, the hierarch of the East and the West, to Serbian orthodox church with reflection on iconographic compositions and art

Fresco program of the oldest and the most important lauras, and at the time before founding of Serbian autonomy, represents the expression of religious and ethic, as well as social and poplitical principle that permeate each other with clearly formed church-state manifesto that was created by the future first Serbian archbishop. The apearance and meaning of St. Ambrose and martyr Iliric can be understood only if we take into consideration the religious meaning and the spiritual background and social and poolitical momentum during founqing of Serbian church at the end of th XII and beginning of the XIII century. Obeying a specific religious and ethic demands, St. Sava acted in accordance with the his socio-political position, where he could predict the development of Serbian state in the future.

The reasons of St. Sava to show great respect to St. Ambrose and great saints in the region of Sirmium were of deeper nature. Primarily, tradition, values and rights he wanted the Serbian church to achieve by practicing of early Christian heritage of former province of Ilirik, the episcopacy Sirmium, Morava and Naisus, as well as the archdiocese Justiniana Prima, later the archdiocese of Ohrid, to which Serbian lands used to be subjected to. After proclaiming the autonomy of Serbian church, to these directions, where other Serbian ethnic space had been, Serbian state spread, as well as its church, during XII and XIV centuries.

Key words: St. Ambrose, Illyric, Archdiocese of Sirmium, St. Sava, Serbian Orthodox Church.

Датум пријема чланка: 27. 7. 2013.

Датум прихватања чланка за објављивање: 5. 12. 2013.

